

2005.- 152 p.

17. Neef C. "Das Volk wird mich schuetzen" Interview mit M. Saakaschwili / C. Neef, J. Preuss // Der Spiegel. - 2004. - № 20. - S. 110-112.

18. Putz U. Saakaschwili sucht Westwaerme [Электронный ресурс] / U. Putz // Spiegel Online. - 2004. - 29 January. - Режим доступа: <http://www.spiegel.de/politik/ausland/>

19. Schewardnadse am Ende? // Der Spiegel. - 2003. - № 47. - S. 129.

20. Undankbarer Wahlsieger // Der Spiegel. - 2005. - № 29. - S. 86.

21. Will Schewardnadse nach Deutschland ins Exil? [Электронный ресурс] // Spiegel Online. - 2003. - 11 November. — Режим доступа: <http://www.spiegel.de/politik/ausland/georgien-will-schewardnadse-nach-deutschland-ins-exil-a-274775.html>

ГЛОБАЛЬНИЙ ТА РЕГІОНАЛЬНИЙ ВИМІРИ МІЖНАРОДНИХ КОНФЛІКТІВ І МІЖНАРОДНОЇ БЕЗПЕКИ

УДК 327 (73)

Ялі М.Х.

ВІЙСЬКОВІ КАМПАНІЇ США ПОСТБІПОЛЯРНОЇ ДОБИ ЯК ЧИННИК ТРАНСФОРМАЦІЇ МІЖНАРОДНОЇ СИСТЕМИ

У статті аналізуються спроби Сполучених Штатів засобом військових інтервенцій, що не санкціоновані РБ ООН, утвердити нові елементи в зовнішньополітичній поведінці держав як основних елементів міжнародної системи.

Ключові слова: міжнародна система, гуманітарна інтервенція, нелегітимність авторитарних режимів, точка біфуркації, РБ ООН, США, війна в Іраку, Афганістан, НАТО.

Ялі М.Х. Военные кампании США постбиполярной эпохи как фактор трансформации международной системы.

В статье анализируются попытки Соединенных Штатов с помощью военных интервенций без согласия СБ ООН утвердить новые элементы во внешнеполитическом поведении государств как основных элементов международной системы.

Ключевые слова: международная система, гуманитарная интервенция, нелегитимность авторитарных режимов, точка бифуркации, СБ ООН, США, война в Ираке, Афганистан, НАТО.

Yali M. Military campaigns of the United States as a factor of international system transformation.

In the article the attempts of the United States to approve new elements in foreign policy behavior of the states, as basic elements of the international system, by means of military intervention without UNSC approval have been analyzed.

Keywords: international system, humanitarian intervention, illegitimacy of authoritarian regimes, bifurcation point, UNSC, USA, war in Iraq, Afghanistan, NATO.

При дослідженні настільки складного соціально-політичного феномену як міжнародна система, котра до того ж ще й перебуває в турбулентному стані, необхідно враховувати, що вона за своїми основними принципами формування й функціонування представляє відкриту, складну, нестабільну, і через це незавершену системну будову, яка характеризується високим ступенем динамічності, нестійкості й невизначеності.

Іншими характерними рисами міжнародної системи є адаптивність, а також, уразливість стану рівноваги в перехідні періоди. Як результат, час від часу вона перебуває у стані нестабільності й опиняється в точці біфуркації, коли у неї з'являються одразу декілька можливих варіантів подальшого розвитку, починаючи від виходу системи на більш високий рівень самоорганізації і закінчуючи її остаточним розпадом. Це пояснюється тим, що базові механізми функціонування системи вже не спрацьовують, а нові ще не

сформувалися. Тож, у «точці біфуркації», принципово неможливо передбачити стан, до якого перейде міжнародна система [1, с. 10].

Значущість різного роду трансформацій, криз та революцій для процесу еволюції міжнародної системи полягає в тому, що у процесі їх подолання вона позбавляється застарілих, безперспективних елементів та механізмів, які вже вичерпали свій потенціал. На зміну їм приходять нові структури, що відповідають вимогам нових реалій [2, с. 186]. Водночас, слід враховувати постійний перерозподіл сил поміж головними суб'єктами міжнародної системи, що, рано чи пізно, призводить до розпаду старого та формування нового порядку, який відображає змінене співвідношення та розташування сил всередині міжнародної системи.

Після розпаду Радянського Союзу та зникнення одного з полюсів біполярної міжнародної системи, «єдина наддержава» (тобто, Сполучені Штати Америки) активно розпочала процес перебудови міжнародної системи у відповідності до власних національних інтересів. У цій статті автор спробує проаналізувати намагання Сполучених Штатів за допомогою своїх європейських союзників закріпити нові елементи у правилах поведінки між державами як головними суб'єктами сучасної міжнародної системи, а саме - «право гуманітарної інтервенції» та «нелегітимність авторитарних режимів». Ані в першому, ані у другому, строго кажучи, не міститься нічого принципово нового. І раніше політики та вчені Заходу висловлювалися на підтримку цих принципів і ряд міжнародних акцій, навіть, ними обґрунтовувався. До різновидів гуманітарних інтервенцій можна зарахувати вторгнення В'єтнаму в Камбоджу в 1978 р. з метою скинення «режиму геноциду», встановленого урядом Пол Пота; втручання Індії в 1971 р. до Східного Пакистану, де внаслідок поєднання громадянської війни з природною катастрофою виникла загроза катастрофи гуманітарної. Подібним чином виглядала в 1979 р. акція Танзанії проти Уганди, що призвела до скинення репресивного режиму Аміна.

Проте, всі ці «гуманітарні інтервенції» були в міжнародній практиці винятками. Вони не одержали формального схвалення з боку міжнародного співтовариства, а в ряді випадків були засуджені як втручання у внутрішні справи іноземних держав. Та й самі країни, що ці інтервенції здійснювали, не претендували на офіційну легітимізацію своїх дій, насамперед, переймаючись тим, аби міжнародне співтовариство не реагувало на них занадто різко.

Рідкісним випадком «легального» втручання з гуманітарних мотивів стала інтервенція (під егідою ООН) сил пакистанського й американського контингентів у 1992 р. до Сомалі, де внаслідок міжплемінних чвар виникла ситуація безвладдя й «війни всіх проти всіх». Проте, це втручання, у військовому й політичному сенсах, закінчилося невдачею, а питання про закріплення практики подібних операцій на регулярній основі в якості загальноприйнятої норми міжнародної поведінки - не виникало.

Новизна ситуації другої половини 1990-х рр. у тому й полягала, що під час конфліктів на території колишньої федеративної Югославії в 1996 р. (передусім, йдеться про Боснію, а також, сербський край Косово в 1999 р.) СИЛА спільно з країнами НАТО стали завзято домагатися легітимізації практики гуманітарних інтервенцій. Передбачалося, шляхом «накопичення» санкціонованих міжнародними організаціями прецедентів, створити нову універсальну, загальновизнану норму міжнародного життя, безпосередньо або ж опосередковано підкріпивши її рішеннями ООН. Однак, повного мірою цього досягти не вдалося.

Справді, у 1995 р. країни НАТО, розпочинаючи інтервенцію в Боснію, могли формально посилатися на резолюцію № 836 Ради Безпеки ООН від 4 червня 1993 р., яка

передбачала можливість застосування окремими країнами ООН або їхніми регіональними організаціями силових заходів, аж до завдання бомбових ударів з метою запобігання геноциду в Боснії. Під час прийняття резолюції у 1993 р. передбачалося, що операції в Боснії будуть проводитися під керівництвом Ради безпеки й Генерального секретаря ООН. Проте, на практиці, силові операції здійснювались країнами НАТО без належної співпраці з ООН.

У 1999 р. через протидію Росії, яка цього разу враховувала досвід розвитку ситуації на теренах Боснії, прийняти резолюцію ООН для легалізації втручання до Косово країнам НАТО не вдалося. Проте, вони змогли *post factum* домогтися схвалення результатів цієї інтервенції резолюцією Ради безпеки № 1244 від 12 червня 1999 р. Хоча говорити про легалізацію права гуманітарної інтервенції, як і раніше, було передчасно.

Набагато складнішою уявляється справа з легалізацією принципу «нелегітимності авторитарних режимів». У розпал бойових дій НАТО проти Сербії в Косово (навесні 1999 р.), керівники Альянсу стали домагатися «делегітимізації» уряду Сербії на чолі зі С. Мілошевічем, аби полегшити його усунення від влади та забезпечити зміну зовнішньополітичного курсу цієї країни. Оголосити Мілошевіча «незаконним» президентом було важко, оскільки, по-перше, він був обраний у 1990 р. на багатопартійній основі, а по-друге, США та країни Західної Європи упродовж дев'яти років підтримували з ним регулярні політичні взаємини й уклали угоди. Для делегітимізації С. Мілошевіча був використаний більш витончений спосіб.

Ще в 1993 р., за рішенням Ради безпеки ООН (резолюція № 827), в Гаазі був сформований Міжнародний трибунал щодо питань колишньої Югославії (МТКЮ), зокрема, для розслідування військових злочинів, які відбувалися на її території. 22 травня 1999 р., у розпал бомбардувань Сербії силами НАТО, від імені цього трибуналу С. Мілошевічу було пред'явлене обвинувачення у здійсненні злочинів проти людяності в Косово. Водночас, прокуратура МТКЮ видала ордер на його арешт. Це був безпрецедентний випадок в історії міжнародних відносин: орган міжнародного правосуддя видавав ордер на арешт діючого глави суверенної держави, який, у такий спосіб, юридично був поставлений «поза законом», якщо під цим «законом» розуміти міжнародне право. Хоча фактично, С. Мілошевіч постав перед Гаазьким трибуналом тільки в червні 2001 р., вже після свого усунення від влади в жовтні 2000 року, сам прецедент із його делегітимізацією означав важливий крок до затвердження в міжнародному правовому порядку нового принципу - принципу «вибіркової легітимності урядів суверенних держав». Таким чином, отримуємо суперечність із доктриною «невтручання», на якій з початку встановлення Вестфальського міжнародного порядку, доктринально базувалися відносини між державами. Цей головний принцип усіх міжнародних порядків, що поставали після підписання Вестфальського мирного договору, на початку XXI ст. намагалася подолати республіканська адміністрація Дж. Буша-мол., діючи разом зі своїми західноєвропейськими союзниками. Однак, чимало інших держав відмовляється визнавати законність його порушення, посилаючись на безліч міжнародних документів, включаючи Статут ООН, у яких закріплено цей принцип. Тому, можна говорити про тенденцію до «подолання принципу суверенності держав» як про одну з рис сучасних міжнародних відносин.

У конкретному випадку С. Мілошевіча питання щодо легітимності пов'язувалось із правами людини. Однак, обґрунтування необхідності збройного втручання могло бути й іншим, у чому незабаром довелось переконатися.

Протягом 2001-2003 рр. мотивації інтервенцій розширилися. Крім втручань з

гуманітарних мотивів, як це було у 1996-1999 рр., Сполучені Штати стали практикувати «пенітенціарні інтервенції» або «інтервенції відплати» і «превентивні втручання». Здійснюючи перші, США заявляли про одночасне прагнення і «покарати», і спонукати «виправитися» країни, проти яких була спрямована акція. Починаючи другі, США посилалися на секретні висновки американських спецслужб, згідно з якими держава (майбутній об'єкт вторгнення) займалася діяльністю, що загрожувала безпеці інших країн, (наприклад, розробляла зброю масового ураження) тому, превентивна інтервенція проти такої країни здійснювалася з метою «профілактики небезпеки». Прикладом перших була війна проти режиму талібів в Афганістані (2001-2002 рр.), оскільки їх обвинувачували в переховуванні керівника міжнародної терористичної організації Аль-Каїда - Усами бен Ладена. Прикладом других - іракська війна 2003 р., приводом до якої стали підозри щодо прагнення Іраку створити й почати накопичувати на своїй території хімічну зброю.

Досвід підготовки й здійснення обох інтервенцій у 2002 р. став підставою для розробки нової американської зовнішньополітичної доктрини, яка одержала назву «стратегії зміни режимів». Вона передбачала виокремлення серед країн міжнародного співтовариства «неблагонадійних» держав, стосовно яких проголошувалося за необхідне відкрито домагатися відсторонення від влади правлячих урядів шляхом використання різноманітних методів, і, зокрема, збройних. У разі погодження з нею інших членів міжнародного співтовариства, американська доктрина «зміни режимів» фактично могла перетворитися на універсальну норму зовнішньополітичної поведінки у рамках сучасного міжнародного порядку. «Неблагонадійні країни» були названі президентом Дж. Бушем «вісью зла», до якої увійшли - Ірак, Іран і Саудівська Аравія. Згодом, американська адміністрація поповнила цей список Сирією та Північною Кореєю.

Концепції адміністрації Дж. Буша-мол., такі як «зміни режимів» (умовно датується виступом президента перед Конгресом 29 січня 2002 р.), «превентивних ударів» (виступ у Військовій академії Вест-Пойнт 1 червня 2002 р.) і «примусового роззброєння» (виступ у Національному університеті оборони у Вашингтоні 11 лютого 2004 р.) були побудовані на ідеї легалізації й надання статусу міжнародно-правової норми прецедентам збройних інтервенцій США у тих випадках, коли американська влада вважала це потрібним і безпечним для країни [3, с. 457]. Ці концепції відповідали логіці односторонніх дій, не погоджених ані з ООН, ані з союзниками по НАТО. У 2000-х рр. стосовно нещодавніх партнерів, на зразок Росії або Китаю, США, також, стали вибірково застосовувати термін «партнерство». Ідеї глобального лідерства республіканці надали форму абсолютного, навіть, «абсолютистського» лідерства на основі національного інтересу й односторонніх рішень.

Якщо говорити про історичний підтекст нових елементів зовнішньополітичної поведінки часів постбіполярності, слід зазначити, що варіанти «інтервенцій відплати» вже колись зустрічалися в міжнародній практиці. Таким був напад Китаю на В'єтнам у 1979 р., коли КНР, не ставлячи за мету захопити В'єтнам, пішла на широкомасштабне застосування проти нього військової сили з метою «покарання» за «гуманітарне» вторгнення в Камбоджу за рік до того. Своїми діями Китай прагнув «покарати» В'єтнам і змусити його «виправитися». Сильні країни протягом наступних років не раз практикували обмежене застосування зброї проти слабких держав, посиляючись на необхідність «покарати» їх за тими або іншими конкретними обвинуваченнями, як, наприклад, підтримка тероризму. У 1980-х рр., за часів адміністрації Р. Рейгана, «каральним» бомбардуванням американськими ВВС піддавалася Лівія. 20 серпня 1998 р., у період адміністрації Б. Клінтона, в рамках «операції відплати» американці здійснили

серію ракетних ударів по Судану й Афганістану, прагнучи зруйнувати фармацевтичний завод, де ймовірно вироблявся нервово-паралітичний газ (Судан) й перебували бази терористів (Афганістан). Всі ці кроки застосовувались в обхід ООН.

Однак, протягом 16-22 лютого 1999 р. Сполучені Штати, разом із Британією, здійснили операцію «Лисиця в пустелі», яка, постаючи «акцією відплати» Іраку, могла бути частково виправдана посиланням на санкцію ООН. Щоправда, Рада безпеки ООН безпосередньо не дозволяла завдати удару по Іраку, але США й Британія на виправдання своїх дій наводили прийняту в березні 1999 року резолюцію ООН № 1154. У ній містилося положення про те, що відмова Іраку співпрацювати з місією інспекторів ООН на своїй території може мати для нього «серйозні наслідки». Відмова Багдада дати інспекторам дозвіл на відвідування одного з «підозрілих» об'єктів і стала підставою для Сполучених Штатів та Британії завдати удару по Іраку. Франція й Росія, разом з Німеччиною в 2003 р., виступали проти війни США в Іраку. Погоджуючись із необхідністю роззброїти цю країну під наглядом інспекторів ООН, вони вважали неприпустимим застосування військової сили. Інші країни - Великобританія, Іспанія, Болгарія, Польща та інші — висловлювались на підтримку позиції США. Розбіжності досягай найбільшої гостроти в середині лютого 2003 року, коли Франція заявила про намір застосувати право вето У випадку спроб США та Британії представити в Раді Безпеки ООН проект

резолюції, що передбачає проведення силової акції проти Іраку. Росія й Китай теж давали зрозуміти, що не допустять прийняття в Раді безпеки резолюції, на якій наполягали Сполучені Штати й Об'єднане Королівство. Стало зрозумілим, що одержати санкцію ООН на ведення війни не вдасться. Тоді американська дипломатія, в обґрунтування своєї позиції, спробувала послатися на резолюцію Ради безпеки № 1441 від 8 листопада 2002 р.. Проте ця резолюція, констатуючи порушення Іраком рішень ООН щодо проведення інспекцій на його території й попереджаючи щодо можливості вжити стосовно Іраку «серйозних заходів», теж не передбачала автоматичного застосування сили проти Багдада, тобто, використання сили без повторного розгляду цього питання в Раді безпеки.

Спроба американської адміністрації підкріпити свою позицію одержанням санкції на застосування сили не від ООН, а хоча б від НАТО, теж натрапила на серйозні перешкоди. Три країни альянсу - Франція, Німеччина й Бельгія в лютому 2003 р., під час обговорення окремих деталей, пов'язаних із двосторонньою коаліцією, що планувала військову операцію проти Іраку, виявили таку міру готовності виступати проти американських пропозицій, що вперше за час існування НАТО виникла загроза розколу серед його членів щодо принципового питання. Вашингтон прийняв рішення не ризикувати й більше не обговорювати в рамках Північноатлантичного Альянсу питання щодо початку війни з Іраком. Бойові дії було розпочато 19 березня 2003 р. силами винятково американсько-британської військової коаліції та без отримання міжнародної санкції.

Вторгнення до Іраку, в очах більшості європейських та азійських ' політиків, уявлялося превентивним ударом, неспровокованим та позбавленим міжнародної санкції. Це був повний розрив з практикою, філософією й культурою міждержавного спілкування часів існування біполярного світового порядку. Саме тому, на думку автора статті, з позиції загальносистемного підходу, рубіжною точкою в трансформації міжнародної системи після розпаду Радянського Союзу слід вважати не 2001 р., як це постулюють деякі американські теоретики, а початок війни проти Іраку в 2003 р. Саме

тоді США й Великобританія відмовились визнавати неписані правила міжнародної поведінки у тому вигляді, в якому вони існували у межах світового порядку, що склався після закінчення Другої світової війни. Вважати після цього, що міжнародна система регулюється переважно за допомогою міжнародного права, не було ніяких підстав. Як і в 50-х рр. минулого століття, регулювання набуло ознак силового характеру.

Втім, агресивна військова політика республіканської адміністрації Дж. Буша-мол., спрямована на затвердження однополярної конфігурації міжнародної системи, не допомогла США позбутися статусу «прифронтової держави» та zapewнити пересічних мешканців країни, що відтепер вони перебувають у більшій безпеці. Крім того, за часів президентства Дж. Буша-мол., самі Сполучені Штати почали сприйматись як джерело військової загрози,

Що значною мірою сприяло зростанню антиамериканських настроїв у різних регіонах світу. На довершення, у вересні 2008 р., у США сполохнула фінансова

криза, яка швидко вийшла за межі країни, спровокувавши початок світової економічної кризи.

Оцінюючи геополітичні чинники виникнення кризи у Сполучених Штатах, авторитетний російський політолог-міжнародник С. Караганов зауважує, що «США у 2008 р. гостро відчули наслідки спроби адміністрації Буша скористатися «моментом однополярності» й рішучими односторонніми діями завершити розпочату з кінцем «холодної війни» перебудову міжнародної системи у відповідності до інтересів та цінностей США» [4, с. 12].

Таким чином, підбиваючи підсумки слід зазначити, що з війною США та її союзників по НАТО проти колишньої Югославії в 1999 р. розпочався новий етап еволюції міжнародної системи, що характеризувався намаганням Вашингтону встановити уоднополярний світовий порядок. Новим його слід вважати тому, що вперше з часів встановлення Ялтинсько-Потсдамського порядку військова інтервенція та ще й в самому центрі Європи була здійснена в обхід та без санкції головного інституційного механізму підтримки міжнародного порядку - РБ ООН.

Після подій 11 вересня 2001 року цей процес сягнув максимальної інтенсивності, а піковою й одночасно рубіжною точкою стала військова інтервенція США та їх союзників по коаліції проти Іраку в березні 2003 р. У цій точці біфуркації, замість встановлення глобальної «уніполії», міжнародна система розпочала трансформацію в напрямку до формування мультиполярної конфігурації, що триває й досі.

Як засвідчили події першого десятиліття XXI ст., США виявилися неспроможними одноосібно розв'язувати проблеми гарантування військової безпеки на глобальному рівні, вести боротьбу з міжнародним тероризмом і розповсюдженням зброї масового знищення (та засобів її доставки), а також, забезпечити врегулювання регіональних конфліктів, зокрема на Близькому Сході.

Використані джерела та література:

1. Ялі М.Х. Формування нового світового порядку в умовах глобалізації / М.Х. Ялі // Автореф. дис. канд. політ. наук 23.00.04 / Київ, Інститут світ, економіки і міжнар. відносин НАН України - К., 2007. - 18 с.
2. Ялі М.Х. Характерні риси та закономірності еволюції міжнародних порядків / М.Х. Ялі //

Дослідження світової політики: 36. Наук, праць. Вип. 44. - К.: ІСЕМ НАН України. - 2008. - С. 183-193.

3. Ялі М.Х. Вплив світової економічної кризи 2008-2009 років на роль США в міжнародній системі / М.Х. Ялі // США і світ XXI століття: монографія / Ю.М. Пахомов, І.М. Коваль, С.О. Шергін та інші. - К.: Центр вільної преси, 2013. - С. 456-471.
4. Отношения Россия - США после «перезагрузки»: на пути к новой повестке дня. Взгляд из России // Аналитический доклад российской группы международного дискуссионного клуба «Валдай». - М., 2011. -48 с.

УДК 323.28:341.23-027

Врадій О. С.

АНТИТЕРОРИСТИЧНА СТРАТЕГІЯ ЯК ВАЖЛИВА СКЛАДОВА ПОЛІТИКИ ЄС

Стаття присвячена антитерористичній стратегії Європейського Союзу, її цілям та методам, а також проблемам формування політичної системи ЄС. Незважаючи на створення інститутів та розвиток механізмів боротьби з міжнародним тероризмом на рівні ЄС, національні держави та двостороннє співробітництво як і раніше відіграють провідну роль у контртероризмі. Однак, на думку автора, спільні зусилля ЄС є украй важливими, оскільки можуть надати дієву допомогу у підвищенні ефективності національної антитерористичної політики держав-членів ЄС.

Ключові слова: міжнародний тероризм, Європейський Союз, антитерористична стратегія, обмін інформацією, інститути ЄС, політична система.

Врадій А.С. Антитеррористическая стратегия как важная составляющая политики ЕС.

Статья посвящена антитеррористической стратегии Европейского Союза, ее целям и методам, а также проблемам формирования политической системы ЕС. Несмотря на создание институтов и развитие механизмов борьбы с международным терроризмом на уровне ЕС, национальные государства и двустороннее сотрудничество как и раньше играют руководящую роль в контртерроризме. Однако, по мнению автора, общие усилия ЕС крайне важны, поскольку могут предоставить действенную помощь в повышении эффективности национальной антитеррористической политики государств-членов ЕС.

Ключевые слова: международный терроризм, Европейский Союз, антитеррористическая стратегия, обмен информацией, институты ЕС, политическая система.

Vradyi O. Counter-terrorism strategy as an important part of politics of the EU.

The article is devoted to the European Union's counter-terrorism strategy, its goals and methods, as well as the problem of forming of political system of the EU. Despite the creation of institutions and the development of mechanisms to fight terrorism and crime at the EU level, national governments and bilateral cooperation remaining the most important and effective counterterrorism actors. However, EU counter-terrorism efforts are important and can provide its member states with vital mechanisms and assistance.

Keywords: international terrorism, the European Union, counter-terrorism strategy, sharing of information, the EU institutions, political system.

Зростання терористичної небезпеки, що організаційно переростає у свого роду «терористичний Інтернаціонал», створює серйозну загрозу як стабільності в окремих країнах і регіонах, так і міжнародній безпеці в цілому. Міжнародний тероризм дає про себе знати практично у всіх куточках земної кулі. Не залишилася осторонь від негативних процесів і Європа, яка змушена вживати адекватних заходів, що покликані дати відповідь новим зарозам та викликам з боку міжнародного тероризму. За останні кілька років на її теренах спостерігається зміцнення матеріальної бази тероризму, збільшення кількості організацій, що використовують методи терору, зростання їх чисельності, поліпшення рівня підготовки виконавців злочинних акцій.

З огляду на вище висловлене, для Європейського Союзу особливої актуальності набувають питання, пов'язані із виробленням економічних, політичних, військових,